

УДК 321.5:351.746.1

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.2.35>**Іван Слюсарчук,***докт. юрид. наук, професор,
професор кафедри контррозвідувальної діяльності
Національної академії Служби безпеки України***Ольга Мітенко,***аспірант кафедри контррозвідувальної діяльності
Національної академії Служби безпеки України*

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто явище «громадянського суспільства» як сукупності самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, визначено їх основні функції. Здійснено аналіз громадянського суспільства як суб'єкта забезпечення національної безпеки, досліджено взаємовідносини громадянське суспільство – силовий сектор.

Установлено, що з метою організації взаємодії громадянського суспільства та безпекового сектору в контексті забезпечення національної безпеки України необхідно інтегрувати систему суб'єктів забезпечення національної безпеки із суспільством шляхом взаємодії органів державної влади України, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, юридичних і фізичних осіб і силового сектору; залучення громадянського суспільства до контррозвідувального процесу; використання співробітників спецслужб на підприємствах, організаціях та установах, особливо на об'єктах критичної інфраструктури для вирішення завдань у галузі безпеки.

Розглянуто національну контррозвідувальну стратегію США, у якій акцентовано особливу увагу на проведенні превентивних заходів, на тісній координації дій різних американських відомств, на залученні до контррозвідувальної діяльності всіх урядових структур і закладів і реалізації стратегії у взаємодії з приватним сектором. Уряд США інтегрує принципи контррозвідувальної діяльності в повсякденну практику роботи службовців, у бізнес-процеси, у програми безпеки та процедури її забезпечення.

Узято до уваги позитивний досвід США у вихованні громадянського суспільства. Зокрема, розглянуто волонтерську традицію як основу формування громадянської свідомості. Автори доходять висновку, що в основі американського суспільства лежать принципи самоорганізації та індивідуалізму, які є основоположними в процесі виховання громадянської свідомості.

Проаналізовано Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України від 14 березня 2016 року в частині, що стосується ролі й місця громадянського суспільства в розвитку сектору безпеки і оборони. Автори доходять висновків, що необхідно створити правові, організаційні та фінансово-матеріальні умови для залучення громадських організацій і громадян до процесу формування й реалізації державної політики з питань безпеки і оборони.

Ключові слова: громадянське суспільство, сектор безпеки, демократія, правова держава, верховенство права, контррозвідувальна діяльність.

Постановка проблеми. Вивчення поняття й сутності інституту громадянського суспільства є відносно молодим і розпочалося в 90-х роках ХХ ст. з набуттям Україною незалежності й розбудовою демократичного суспільства, яке, власне, за своєю природою тотожне громадянському. Дискусія довкола інституту громадянського суспільства набула в Україні особливої актуальності останніми роками. Пов'язано це з агресією з боку Російської Федерації та насильницькою зміною державного кордону, коли вже всім стало

зрозуміло, що без тісного взаємозв'язку та взаємопідтримки між державою та громадянським суспільством неможливо побудувати по-справжньому сильну державу. Сьогодні інтереси громадянського суспільства розповсюджуються практично на всі сфери діяльності держави, відповідно, громадянське суспільство є ключовим елементом для забезпечення національної безпеки України, що й зумовлює актуальність статті.

Питання громадянського суспільства розглядалося у вітчизняній юридичній науці

такими вченими, як І. Кресіна, О. Скакун, О. Скрипнюк, В. Тимошенко, Ю. Тодика, В. Погорілко, А. Колодій, В. Лемак, В. Тацій, П. Любченко й інші. Однак аналіз наукової та емпіричної бази засвідчує, що роль і місце громадянського суспільства в контексті забезпечення національної безпеки досліджені недостатньо.

Метою статті є розгляд явища громадянського суспільства, особливостей його функціонування, а також дослідження ролі останнього в забезпеченні національної безпеки України.

Виклад основного матеріалу. Перші згадки про громадянське суспільство з'явилися ще за античних часів. Саме тоді з'явилося усвідомлення того, що державний устрій повинен базуватися на принципах народовладдя, тобто демократії. Уперше поняття «громадянське суспільство» вжив Арістотель, під яким він розумів «суспільство вільних та освічених громадян» [1, с. 96]. Однак у ті часи поняття «державна» та «громадянське суспільство» були тотожними. Відокремлення цих понять і сучасне трактування інституту громадянського суспільства започаткували в працях такі мислителі XVII ст., як Г. Гроцій, Т. Гоббс, Дж. Локк та ін. Вагомий внесок у розвиток теорії громадянського суспільства зробили також Ж.-Ж. Руссо, Ш.Л. Монтеск'є, В. Гумбольдт, Д. Віко та ін.

Сьогодні явище громадянського суспільства розглядається дуже широко з погляду філософії, політології, соціології та юриспруденції. Відповідно, існує низка визначень цього поняття, кожне з яких має право на існування та розкриває ті чи інші характеристики явища, що досліджується. У Юридичній енциклопедії та Великому енциклопедичному юридичному словнику наведено таке визначення: «Громадянське суспільство – це суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права. Побудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, засобом всебічного забезпечення інтересів, прав та свобод людини і громадянина» [2, с. 646; 3, с. 143]. На думку Ю.М. Тодики, громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної й духовної сфер, їх відтворення та передачі від покоління до покоління [4, с. 187]. У роботі ми схилиємося найбільше саме до цього визначення, адже суспільство може лише тоді вважатися

по-справжньому громадянським та ефективно взаємодіяти з органами державної влади, коли в ньому розвинена мережа громадських організацій, адже саме тоді змінюється тип політичної культури, формуються конкретні цілі та шляхи їх досягнення, налагоджується діалог з державними органами та зростає рівень громадянської свідомості населення, без якої існування громадянського суспільства неможливе.

На думку В.Ф. Погорілка, «громадянським суспільством вважається, як правило, соціально неоднорідне, структуроване (страатифіковане) суспільство, що є відносно незалежним від держави. Основною рисою такого суспільства є те, що його члени – вільні і рівноправні люди, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником та брати активну і всебічну участь у політичному житті» [6, с. 88]. А.М. Колодій у працях зазначає три найголовніші ознаки, які характеризують громадянське суспільство, а саме: 1) демократичність; 2) соціальна спрямованість; 3) урегульованість соціально справедливим правом [7, с. 13].

Щодо демократичності громадянського суспільства, варто зауважити, що цей принцип закріплений у статті 5 Конституції України та передбачає, що народ є «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні». Він «здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади і місцевого самоврядування» [8].

Інститутами громадянського суспільства є:

- добровільні громадські організації та громадські рухи, а також політичні партії на перших стадіях свого формування, поки вони ще не задіяні в механізмах здійснення влади;
- незалежні засоби масової інформації як джерело громадської думки;
- вибори та референдуми як механізм реалізації демократії та виявлення громадської думки;
- залежні від громадськості елементи судової та правоохоронної системи (суди присяжних, народні міліцейські загони тощо) [9].

На нашу думку, основними функціями громадянського суспільства є такі:

- вираження думки й волі народу, налагодження діалогу між населенням та органами державної влади;
- захист інтересів, прав і свобод громадян;
- формування цілей і шляхів їх досягнення; аналіз наявних проблем і можливих шляхів їх вирішення.

Громадянське суспільство знаходиться в центрі функціонування держави, відповідно,

основним завданням останньої є забезпечення комфортного та повноцінного існування громадянського суспільства, яке, у свою чергу, бере участь у діяльності державних інституцій. Як бачимо, держава та громадянське суспільство – поняття взаємопов'язані та взаємозалежні. Одне не може існувати без іншого. Громадянське суспільство відіграє суттєву роль у забезпеченні національної безпеки. Діяльність правоохоронних органів, спеціальних служб зокрема, часто є непомітною, а деколи й прихованою. Процес забезпечення національної безпеки перманентний, він не припиняється ні на хвилину. Про нього не говорять у кожному телевізійному випуску новин, і реальність така, що окремі громадяни нашої держави навіть не уявляють, у чому ж полягає забезпечення національної безпеки держави та яких заходів уживають із цією метою. Події останніх років показали, що питання забезпечення національної безпеки є першочерговим і про нього потрібно говорити. Сьогодні вже всім зрозуміло, що без участі громадянського суспільства неможливо побудувати сильну та захищену країну, що суспільство виконує важливу роль у забезпеченні національної безпеки, хоча й не завжди це усвідомлює.

У Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України від 14 березня 2016 року законотворець відвів окрему графу ролі та місцю суспільства в розвитку сектору безпеки і оборони. Визначено, що основною метою реформування та розвитку сектору безпеки і оборони є формування й підтримання спроможностей, що дасть змогу гарантовано забезпечити адекватне та гнучке реагування на весь спектр загроз національній безпеці України, раціонально використовуючи наявні в державі можливості й ресурси [10].

Для досягнення визначеної мети планується реалізувати комплекс завдань, серед яких значиться дотримання принципів верховенства права, патріотизму, компетентності й департизації у функціонуванні сектору безпеки і оборони, забезпеченні його реформування та розвитку з дотриманням принципів демократичного цивільного контролю [10].

Метою Концепції є визначення шляхів формування національних безпекових та оборонних спроможностей, що дадуть змогу відновити територіальну цілісність України в межах міжнародно визнаного державного кордону України, гарантувати мирне майбутнє України як суверенної та незалежної, демократичної, соціальної, правової держави, а також забезпечать створення національної системи реагування на кризові ситуації, своєчасне виявлення, нейтралізацію зовнішніх і внутрішніх загроз

національній безпеці, запобігання їм, гарантування особистої безпеки, конституційних прав і свобод людини та громадянина, забезпечення кібербезпеки, оперативне спільне реагування на кризові та надзвичайні ситуації. Реалізацію зазначених завдань законотворець убачає в створенні умов для широкого залучення недержавних організацій до виконання завдань в інтересах національної безпеки і оборони держави. Найбільш перспективними напрямками такої їхньої діяльності мають бути надання послуг в інтересах виконання миротворчих завдань Збройними Силами України; функціонування мережі недержавних дослідних інституцій, що фахово опікуються проблемами безпеки та оборони тощо [10].

Як бачимо, законотворець наголошує на необхідності об'єднання зусиль між громадянським суспільством і силовим сектором. Безпековий складник цього сектору, особливо Служба безпеки України та її підрозділи, які здійснюють контррозвідвальну діяльність, і громадянське суспільство потребують сьогодні зосередження дій для захисту держави. Максимально допустима відкритість діяльності контррозвідки із залучення до контррозвідального процесу громадянського суспільства має стати сьогодні національним девізом. Як результат, має бути створене контррозвідальне співтовариство, спільні зусилля якого спрямуватимуться на захист України, її таємниць, важливих ресурсів, технологій з оптимальним використанням бюджетних коштів. Ці зусилля також мають бути спрямовані на забезпечення інформацією вищих керівників держави для прийняття рішень у сфері внутрішньої й зовнішньої політики, а також на участь і вплив у формуванні та прийнятті цих рішень.

Як відомо, здійснення контррозвідвальної діяльності (далі – КРД) є складником забезпечення національної безпеки. Спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері КРД є СБ України. Окремі контррозвідвальні заходи можуть проводити розвідвальні органи України та Управління державної охорони України. Правоохоронні й інші органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи й організації України незалежно від форми власності сприяють СБ України в проведенні КРД [11].

Окрім сприяння в проведенні КРД, варто також акцентувати увагу на одному з основних принципів контррозвідвальної діяльності, яким є взаємодія з органами державної влади України, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами [11].

Саме на цьому принципі хочемо акцентувати увагу, оскільки сприяння та взаємодія є тими основними засадами, на яких має базуватися державницький підхід до забезпечення національної безпеки України. На цьому мають бути зосереджені зусилля всього нашого суспільства, від органів державної влади, місцевого самоврядування, громадських об'єднань до юридичних і фізичних осіб. А керівники органів, установ, підприємств та організацій мають дотримуватися тільки державницького підходу в діяльності із забезпечення національної безпеки України.

Як найоптимальнішим чином організувати взаємодію громадянського суспільства та безпекового сектору в контексті забезпечення національної безпеки України?

На нашу думку, має відбутися тісна інтеграція системи суб'єктів забезпечення національної безпеки з суспільством. Реалізуватися це може за умови адекватного, ділового, державницького сприйняття всіма представниками нашого суспільства завдань, які вирішує контррозвідка. Показовим є досвід комунікації суспільства й держави з питань правоохоронної діяльності в країнах Західної Європи.

Переїняти досвід із цього питання можна, наприклад, у ФРН, де будь-який громадянин, отримавши інформацію про правопорушення або ставши його свідком, вважає своїм обов'язком доповісти про це правоохоронним органам. Досягти цього можна тривалим вихованням патріотизму та правороз'яснювальною роботою.

Іншим аспектом інтеграції спецслужб із суспільством в іноземних державах є практика використання співробітників спецслужб у підприємствах, організаціях та установах для вирішенні завдань у галузі безпеки.

Використовуючи зазначену практику, ми можемо діяти активніше в цьому напрямі, ефективніше й оптимальніше використовуючи сили та засоби для забезпечення безпеки нашої держави.

Так, п. 11 ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України» дає право СБ України направляти військовослужбовців Служби безпеки України для роботи на штатних посадах в інших установах, підприємствах та організаціях на час виконання конкретних завдань в інтересах контррозвідки, боротьби з корупцією та організованою злочинною діяльністю; в окремих випадках у порядку, визначеному колегією Служби безпеки України, допускається направлення на роботу таких військовослужбовців в установи, підприємства й організації за ініціативою їх керівників [12].

Із цього приводу фахівці СБ України вже давно дискутують щодо шляхів реалізації цього права. Пропонується запровадження рішенням Кабінету Міністрів штатних посад в установах, підприємствах та організаціях, у тому числі на об'єктах критичної інфраструктури, незалежно від форм власності для виконання конкретних завдань забезпечення національної безпеки, на які призначатимуться співробітники СБ України, незалежно від волі їхніх керівників. Це сприятиме виконанню таких завдань: виявленню, нейтралізації зовнішніх і внутрішніх загроз національній безпеці держави; запобіганню їм; забезпеченню охорони державної таємниці, службової інформації в установах, підприємствах та організаціях; запобіганню корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним із корупцією, виявленню та припиненню корупційних правопорушень і правопорушень, пов'язаних із корупцією, боротьбу з тероризмом, інших правопорушень, за які законодавством України встановлено кримінальну чи адміністративну відповідальність.

Аналіз сутності зазначених завдань свідчить, що в основі вони спрямовані на інтеграцію сектору безпеки та громадянського суспільства й містять елементи налагодження їхньої ефективної взаємодії.

Реалізація вказаної вище пропозиції сприятиме в тому числі й налагодженню більш тісної комунікації СБ України й суспільства та ефективному, оптимальному, а також економічному вирішенню завдань безпеки, оскільки її забезпечення буде здійснюватися зсередини об'єктів захисту за державні кошти або кошти приватного сектору. Як відомо, великі закордонні фінансові та виробничі корпорації на забезпечення своєї безпеки витрачають 8–15% своїх прибутків.

Зважаючи на зазначене, звернемося до подібного досвіду контррозвідки США з організації такої діяльності в державі. З метою організації системної роботи із цього напрямку Національний центр контррозвідки і безпеки США розробив нову стратегію в галузі контррозвідки [13].

Підставою для цього стала трагедія в Нью-Йорку 11 вересня 2001 року. У період з 2002 до 2005 рр. активізувалася робота з проблем стратегічного планування. Результатом стало створення Міністерства безпеки з безпрецедентними повноваженнями у сфері внутрішньої безпеки, відбулися серйозні структурні зміни в зовнішній розвідці, ухвалена національна стратегія боротьби з тероризмом і низка інших важливих рішень і документів [14].

Серйозно реформувалася й американська контррозвідка. У серії публічних заяв посадових осіб високого рангу, зокрема Президента США Джорджа Буша, прозвучала занепокоєність станом захищеності цілої низки секторів національної безпеки від шпигунства, кіберзлочинів, міжнародного тероризму. У 2005 році президент США указом ухвалив першу в історії американських спецслужб національну контррозвідувальну стратегію (National Counterintelligence Strategy). Принципово новим у діяльності національної контррозвідки стало проведення превентивних акцій [14].

У березні 2007 року президент Джордж Буш схвалив оновлену контррозвідувальну стратегію. У цьому документі акцентовано зусилля на більш тісній координації дій різних американських відомств, передусім спецслужб, а також намірах проводити міжнародні операції, протидіючи противникам ще на етапі підготовки ними операцій проти США. Стратегія передбачала розширення електронної контррозвідки, розвідки проти хакерів, що працюють як в інтересах іноземних урядів, так і в інтересах приватних структур [14].

У стратегії зазначено, що контррозвідка США повинна протидіяти спрямуванню не тільки іноземних розвідок і їхніх агентів, а й терористів, транснаціональних злочинних угруповань, кібершпигунів, шкідливих інсайдерів, а також міжнародних промислових конкурентів, що пов'язані або яких підозрюють у зв'язках із цими структурами. Стратегія розкриває еволюцію поглядів на КРД, у якій сьогодні повинні брати участь усі урядові структури й заклади. Крім цього, її необхідно реалізовувати в тісній співпраці з приватним сектором [13].

У стратегії визначено п'ять місій: 1) збирання й оброблення інформації про плани, наміри, можливості, рівні конспірації розвідок зарубіжних країн; 2) робота з превентивного порушення планів і можливостей іноземних розвідок, які загрожують національним інтересам США; 3) боротьба з витоком інформації зі спецслужб і мінімізація втрат від цього; 4) охорона таємної інформації; 5) виявлення кіберактивності іноземних спецслужб і способів протидії цим спробам. Особливу увагу акцентовано на тому, що стратегія охоплює інтегровані зусилля всіх державних відомств, а не тільки спецслужб. Уряд США зобов'язаний інтегрувати принципи КРД у повсякденну практику роботи службовців, у бізнес-процеси, у програми безпеки та процедури її забезпечення [13].

Варто зауважити, що Україні необхідно пройти довгий шлях перебудови, адже

сьогодні ще рано говорити про існування повноцінного громадянського суспільства. Безумовно, Україна ще дуже молода держава, вона розпочала свою незалежність із руїни, залишеної тоталітарним Радянським Союзом, у якому таке явище, як громадянське суспільство, просто не могло існувати. Це, на нашу думку, є причиною низького рівня громадянської свідомості, наші співвітчизники не можуть звикнути до думкою, що ними вже не керує «партія», а вони самі будують нову державу і влада знаходиться в їхніх руках. Для побудови громадянського суспільства передусім необхідно зосередити увагу на формуванні громадянської свідомості. Здійснити це можна шляхом запровадження військово-патріотичного виховання молоді, підготовки юнаків і дівчат ще зі шкільної партії до необхідності боронити рідну державу.

Зразковим у питанні виховання громадянського суспільства є досвід США, адже в цій країні громадянські організації утворилися раніше самого уряду. Приїжджі переселенці займалися самоорганізацією: якщо декількох осіб об'єднувала спільна ідея, мета, то вони гуртувалися задля її досягнення. Сьогодні в Сполучених Штатах функціонують близько 1,5 мільйона найрізноманітніших громадських організацій. Займатися волонтерською працею в американському суспільстві вже стало традицією. Наприклад, досить відомою є історія про волонтерські пожежні бригади, які з'явилися в 17 столітті в Бостоні та Новому Амстердамі (пізніше Нью-Йорку). До наших днів значна кількість членів пожежних бригад у невеликих містах працює на волонтерських засадах. Це звична справа [15].

Принцип самоорганізації та індивідуалізму лежить в основі американського суспільства, яке називає себе громадянським і пишається цим. У дітей змалечку виховують почуття самостійності й відповідальності за свої вчинки, їх навчають самостійно приймати рішення. Ці якості є основоположними для формування громадянського суспільства, адже для того, щоб зрозуміти, що потрібно організації (громаді, общині, нації), необхідно передусім усвідомлювати власні потреби, розуміти, які саме кроки необхідно робити для їх досягнення, бачити особисту роль як громадянина в досягненні тієї чи іншої цілі. Саме так, на нашу думку, і відбувається формування громадянської свідомості населення – з формування кожного окремого громадянина. Безсумнівно, організація, яка об'єднує свідомих громадян, які мають чітку спільну мету, завжди досягне успіху. Лише за таких умов можливе

злагожене функціонування державних інституцій і реалізація демократії: суспільство диктує свої чіткі завдання, виступаючи, отже, джерелом влади. За таких умов можливий продуктивний двосторонній діалог «суспільство-держава».

У Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України від 14 березня 2016 року законотворюєць відвів окрему графу ролі та місцю суспільства в розвитку сектору безпеки і оборони. Отже, виділено три основні завдання в цьому напрямі:

1) створення правових, організаційних і фінансово-матеріальних умов для залучення громадських організацій і громадян до процесу формування й реалізації державної політики з питань безпеки і оборони;

2) створення умов для здійснення ефективного громадського контролю за діяльністю складників сектору безпеки і оборони;

3) сприяння участі громадських організацій у підвищенні готовності складових сектору безпеки і оборони до виконання визначених їм завдань [10].

Із цією метою держава, зі свого боку, повинна виконати низку серйозних завдань, які забезпечать функціонування громадянського суспільства. До них, зокрема, належить створення фінансово-матеріальної бази для функціонування громадських організацій, проведення ними досліджень у сфері безпеки і оборони, здійснення останніми експертної оцінки проєктів законів, інших нормативно-правових актів з питань безпеки та оборони.

Суттєво впливає на функціонування сектору безпеки України процес формування нової нормативно-правової бази, яка орієнтована на захист прав і свобод громадян, всебічний контроль органів влади та громадськості, доступність до багатьох сторін діяльності контррозвідки. Досвід такої роботи є у Сполучених Штатах Америки, де вже протягом тривалого часу була впроваджена й успішно функціонує Національна контррозвідувальна стратегія [13].

Висновки

Узагальнюючи, доходимо думки, що налагодження ефективної взаємодії сектору безпеки з громадянським суспільством можливе шляхом реалізації правосвітніх програм серед окремих груп населення, а також стимулювання фізичних і юридичних осіб, які добровільно беруть участь у заходах із забезпечення національної безпеки України. Як бачимо, зазначені заходи містять еле-

менти інтеграції сектору безпеки з громадянським суспільством і налагодження їхньої ефективної взаємодії.

Список використаних джерел:

1. Левенець Ю.А. Держава у просторі громадянського суспільства. Київ, 2006. 272 с.
2. Юридична енциклопедія : у 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 1. А–Г. 672 с.
3. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. Київ : Юридична думка, 2007. 992 с.
4. Конституційне право України / за ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
5. Конституційне право України / за ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики. Київ : Український центр правничих студій, 1999. 376 с.
6. Колодій А.М. Громадянське суспільство та правова держава: проблеми та шляхи розбудови. *Право України*. 2010. № 7. С. 12–17.
7. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 5.
8. Сутність та різновиди громадянського суспільства. *Думки з приводу. Авторський сайт Антоніни Колодій* : веб-сайт. URL: https://political-studies.com/?page_id=178 (дата звернення: 13.12.2020).
9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» : Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92/2016> (дата звернення: 07.09.2020).
10. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26 грудня 2002 р. № 374-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 12. Ст. 89.
11. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
12. Национальная контрразведывательная стратегия Соединенных Штатов Америки 2007. *Российский правовой портал: Библиотека Пашкова* : веб-сайт. URL: <https://constitutions.ru/?p=5495> (дата звернення: 13.12.2020).
13. Грибин Н.П. Американская контрразведка уточняет приоритеты: *Власть*. 2016. Том 24. № 1. С. 154–158. URL: <https://www.jour.fnisc.ru/index.php/vlast/article/view/3520> (дата звернення: 13.12.2020).
14. Ломакіна А. Як у США будують громадянське суспільство на безоплатній праці? *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2018/01/12/228404/> (дата звернення: 13.12.2020).

Ivan Sliusarchuk, Olha Mitenko. The role of civil society in ensuring the national security of Ukraine

The article considers the phenomenon of «civil society» as a set of independent of the state social institutions and relations, identifies their main functions. An analysis of civil society as a subject of national security, the relationship between civil society – the power sector.

It is established that in order to organize the interaction of civil society and the security sector in the context of national security of Ukraine it is necessary to integrate the system of national security actors with society through: interaction of state authorities of Ukraine, local government, associations of citizens, legal entities and individuals; power sector; involvement of civil society in the counterintelligence process; the use of special services in enterprises, organizations and institutions, especially at critical infrastructure facilities to solve security problems.

The US National Counterintelligence Strategy is considered, which focuses on preventive measures, close coordination of various US agencies, involvement in counterintelligence activities of all government agencies and institutions, and implementation of the strategy in cooperation with the private sector. The US government integrates counterintelligence into day-to-day employee practices, business processes, security programs, and security procedures.

The positive experience of the United States in educating civil society is taken into account. In particular, the volunteer tradition is considered as a basis for the formation of civic consciousness. The authors conclude that American society is based on the principles of self-organization and individualism, which are fundamental in the process of educating civic consciousness.

The Concept of Security and Defense Sector Development of Ukraine of March 14, 2016 in the part concerning the role and place of civil society in the development of the security and defense sector was analyzed. The authors conclude that it is necessary to create legal, organizational and financial and material conditions for the involvement of public organizations and citizens in the process of formation and implementation of state policy on security and defense.

Key words: civil society, security sector, democracy, rule of law, rule of law, counterintelligence activity.

